

Verdenskommunismen efter 1956

(Hovedlinier i verdenskommunismens udvikling
fra SUKP's 20. kongres (1956) frem til Berlinkonferencen (1976)
og udviklingen af »eurokommunismen«)

Anders Uhrskov

1. Problemstilling

Den kommunistiske verdensbevægelse blev bygget op i mellemkrigstiden, i meget høj grad til forsvar for Sovjetunionen, socialismens første fædreland, der lå som en belejret fæstning i en kapitalistisk verden. Som den spanske tidligere kommunistiske ledende teoretiker Fernando Claudin udtrykker det¹), »i det øjeblik da opbygningen af socialismen i USSR blev anskuet som den væsentlige, bestemmende faktor for verdensrevolutionen, blev alle andre revolutionære bevægelser objektivt reduceret til en underordnet rolle, og det var fra den synsvinkel, de skulle ansues i COMINTERN's strategi og taktik«.

Efter anden verdenskrig blev en blok af socialistiske stater opbygget efter sovjetisk mønster og under Moskvas førerskab. Samtidig blev en række kommunistpartier, som ikke var statsbærende, styrket afgørende i kraft af deres indsats i kampen mod facismen og af Sovjets prestige. Det gjaldt i Vesteuropa især det italienske og franske kommunistparti.

Det afgørende træk ved den kommunistiske verdensbevægelse efter anden verdenskrig har været, at samtidig med at Sovjet har opnået gennembrud på globalt plan som supermagt, har den internationale struktur i den socialistiske lejr vist sig ustabil, sådan som det eksempelvis er beskrevet i den i en tilgrænsende sammenhæng kendte artikel af Helmut Sonnenfeldt²). De nationale interesser for en autonom eksistens har vist sig bestandig at presse sig på i de socialistiske stater, hvad enten de blev undertrykt som i Berlin 1953, Ungarn 1956 eller Tjekkoslovakiet 1968, eller de blev lagt til grund for den førte politik som i Jugoslavien, Kina og hvad angår udenrigspolitik Rumænien. Denne konflikt mellem nationale interesser og Sovjetdominans kan beskrives som en konflikt mellem autonomister og traditionalister³).

1. Fernando Claudin: »The Communist Movement« From Comintern to Cominform, Penguin Books 1975, p. 77.

2. Helmut Sonnenfeldt: »USA bør styrke dannelsen af et organisk forhold mellem Østeuropa og Sovjetunionen« (Sonnenfeldtdoktrinen) Information 21/4 1976.

3. Heinz Timmermann: »Die Konferenz der europäischen Kommunisten in Ost-Berlin«, Europa-Archiv 10/10 1976, p. 601.

Konflikten har naturligvis også gjort sig gældende i de ikke-statsbærende kommunistpartier, specielt i de vesteuropæiske partier, hvis vælgertilslutning og øvrige placering var sådan, at en autonom udvikling ville kunne skabe den nødvendige om ikke tilstrækkelige baggrund for en regeringsdeltagelse, sådan som f.eks. Neil McInnes beskriver det i »The Communist Parties of Western Europe⁴⁾).

Grundlaget for en udspaltning af den kommunistiske verdensbevægelse blev lagt i og med, at en lang række af disse partier efter krigen kom til at varetage afgørende eller væsentlige nationale interesser. Alligevel er det naturligt at sætte 1956 som et afgørende år.

Det var det år, hvor udviklingen i Polen og Ungarn demonstrerede det østeuropæiske systems tvangskarakter, og det skete bl.a. på baggrund af SUKP's 20. kongres, der – som McInnes udtrykker det⁵⁾ – virkede som et elektrisk chok, der sendte sine bølger igennem den kommunistiske verdensbevægelse. Ufejlbarligheden, der havde været en central del af SUKP's karisma, blev ophævet, og den fredelige sameksistens, som samtidig blev fremlagt som strategisk hovedlinie, kolliderede i høj grad med de kinesiske kommunisters strategi, således at de senere i 1962/63, da bruddet med SUKP bliver en realitet, karakteriserer den sovjetiske version af begrebet som »klassesamarbejde i verdensmålestok⁶⁾». Også for de vesteuropæiske kommunistpartier betød den fredelige sameksistens, at de mistede deres potentielle revolutionære rolle⁷⁾.

SUKP søgte gennem de 3 verdenskonferencer i 1957, 1960 og 1969 at fastholde verdenskommunismens enhedskarakter under SUKP's lederskab. SUKP havde satset megen prestige på afholdelsen af en 4. verdenskonference, men har måttet se i øjnene, at den regionale europæiske konference i Berlin 1976 var det mest omfattende, der kunne samles, og hvad mere er, som det blev understreget af autonomister som Berlinguer fra det italienske kommunistparti og Marchais fra det franske m.fl., man agter ikke i fremtiden at deltage i den art enhedsdemonstrationer, hvor tynde de end måtte være⁸⁾.

Afgørende for regionaliseringen⁹⁾ af den kommunistiske verdensbevægelse har været en række faktorer, hvor Sovjets problemer ved det den franske socialist Gilles Martinet har kaldt overgangen i den sovjetiske økonomi fra den ekstensive til den intensive fase¹⁰⁾ har fremkaldt et behov for afspænding og deraf følgende importmuligheder for vestlig teknologi og eventuelt reduceret

4. Neil McInnes: »The Communist Parties of Western Europe« Oxford University Press 1975.

5. McInnes, op. cit., p. 30.

6. »Uoverensstemmelserne mellem kammerat Togliatti og os«. Ledende artikel i Renmin Ribao, 31/12 1962 – Her i: »Den store polemik Peking-Moskva«. I Futura 1975, p. 32.

7. McInnes, op. cit., p. 183.

8. Georges Marchais' tale på Berlinkonferencen, Land og Folk 20/7 1976.

Enrico Berlinguers tale på Berlinkonferencen, »The Italian Communist« Foreign Bulletin of the P.C.I. April-July 1976, p. 54.

9. Timmermann, op. cit., p. 606.

10. Gilles Martinet: »De fem kommunismer«, København 1974, p. 76.

rustningsbyrde. Dette behov for afspænding mellem de to supermagter Sovjet og USA blev så meget mere påtrængende, som den sino-sovjetiske konflikt udviklede sig, og dermed belastningen af den sovjetiske økonomi og militærpotentiel ved at skulle opretholde et tofronts-beredskab.

Afspændingen mellem USA og Sovjet – detenten – der har 1972 som mærkeår (SALT I og Berlinaftalerne) har i Vesteuropa ændret det politiske klima i forhold til den kolde krigs år, og gjort det muligt at overvinde det antikommunistiske sammenhold, der var et resultat af det begreb, der kaldes »der Logik der Blöcke«¹¹).

Samtidig har den økonomiske verdenskrise, der satte ind sidst i 1973 med oliekrisens leveringsstop og prisforhøjelser, og som siden har fået tilsyneladende permanent karakter, svækket det kapitalistiske system i Vesteuropa og dets institutioner, specielt EF.

På baggrund af detenten og den økonomiske krise har en række af de mest betydningsfulde vesteuropæiske kommunistpartier udviklet en række synspunkter, specielt en accept af det borgerlige demokratis frihedsrettigheder, der sammenfattes i begrebet »eurokommunisme«.

Eurokommunismen har afgrænset sig over for Sovjet og den socialistiske lejr også derved, at de bekender sig til en »socialisme med et menneskeligt ansigt« og fordømmer undertrykkelsen heraf i Tjekkosllovakiet i 1968. Samtidig repræsenterer eurokommunismen uafklarede allianceproblemer, bl. a. ud fra den erfaring der er uddraget af militærkuppet i Chile i 1973, hvor Allendes folkefrontsregering blev styrtet.

Imidlertid er den meget brede antimonopolistiske strategi, som også de eurokommunistiske partier betjener sig af, i høj grad en strategi, som SUPK har udformet og understøttet, som det bl. a. er et gennemgående tema i »The World Communist Movement«¹²), der er redigeret af V. V. Zagladin, Bresjnevs betroede Vesteuropaspecialist¹³).

Centralt for at vurdere, om eurokommunismen er en ny socialdemokratisme eller et selvstændigt fænomen er det overordnede strategifællesskab med SUKP samt en række andre faktorer, der senere vil blive taget op.

2. *Udviklingen i SUKP's politik*

I 1956 stod SUKP og Sovjetunionen som ubestridt mønster politisk og organisatorisk for verdenskommunismen, bortset fra Jugoslavien, med hvem Moskva dog i 1955 havde udsonet sig¹⁴).

11. Heinz Timmermann: »Was wollen die Westkommunisten?« Deutschland Archiv, juni 1973, p. 609.

12. »The World Communist Movement« Ed. V. V. Zagladin, Moscow 1973.

13. Timmermann 1976, op. cit., p. 605.

14. Martinet, op. cit., p. 110.

Den 20. partikongres i februar 1956 betød et brud med Stalintidens politik på en række områder, og fremlæggelsen af nye linier såvel udenrigspolitisk som indenrigspolitisk.

Når også det indenrigspolitiske opgørs karakter har betydning udover for Sovjet, hænger det sammen med, at parti- og statsopbygningen indtil detaljer udgjorde et forbillede for øvrige kommunistpartier.

Kongressen indebar et halvt opgør med stalinismen. Persondyrkelsen blev kritiseret, Stalin gjort til syndebuk for alle fejl, og man undgik diskussioner af stalinismens årsager ved at anvende det absurde mærkat »personkult«¹⁵). Det er således karakteristisk, at antistalinisterne fra før 1934, Trotski, Zinoviev, Bukharin, ikke blev rehabiliteret. De er fortsat »fjender af folket«¹⁶). Heller ikke stalintidens bureaukratiske centralisme blev afløst af Lenins demokratiske centralisme, som indebar, at der i alt fald til partiet *har* truffet beslutningen kan ske en frimeningsbrydning. Det var polititerrorens udskejelser, der skulle elimineres, ikke partiets autoritet og indre enhed¹⁷). Isaac Deutscher¹⁸) og andre iagttagere med ham mente i 1956, at den ideologiske revision ikke kunne standses halvvejs – men det kunne den. Risikoen for en udvikling, der gled partiledelsen af hænde, kunne under ingen omstændigheder accepteres. Denne risiko var en hovedanklage imod Imre Nagy i 1956 og imod Alexander Dubcek i 1968. Genoprettelse af det indre partidemokrati fra Lenins tid kunne true partiets magtmonopol, nationalitetsspørgsmålet kunne bryde op, og partibureaukratiets magtprivilegier kunne blive anfægtet. For slet ikke at tale om risikoen i forhold til de øvrige socialistiske stater og omverdenen i øvrigt.

En række af den bureaukratiske centralismes træk hænger stadig ved det store flertal af kommunistpartier, uanset bekendelser til fri meningsbrydning o. lign. Det er træk som den enstemmige opslutning bag den til enhver tid siddende ledelses politik fra partikongresser o. lign., og hele den mørklagte karakter af beslutningsprocessen i ledelsen.

Udenrigspolitisk betød SUKP's 20. kongres en ændring i forholdet til den kapitalistiske verden og en nyvurdering af de ikke-statsbærende kommunistpartiers strategi. Den grundlæggende opfattelse bag SUKP's internationale politik blev ikke ændret. Den går ud på, at vi befinder os i en overgangsfase, og at socialismen vil sejre over kapitalismen. De socialistiske stater er kommet til verden i de revolutionære bølger, der fulgte i kølvandet på første og anden verdenskrig, og der vil komme andre revolutionære bølger som følge af kapitalismens indbyggede krisekarakter og den socialistiske lejrs fremgang.

De 3 hovedforhold, der blev fastslået på den 20. kongres var¹⁹):

15. *McInnes*, op. cit., p. 82.

16. *Isaac Deutscher: Russia, China, and the West 1953–1966*, Penguin Books 1970, p. 60.

17. *Martinet*, op. cit., p. 74.

18. *Deutscher*, op. cit., p. 62.

19. *Zagladin*, op. cit., p. 59.

1) En verdenskrig kan afværges. Da kilden til krig er imperialismen, hænger muligheden for at bevare verdensfreden sammen med det kapitalistiske systems svækkelse²⁰).

2) Fredelig sameksistens (og fredelig kappestrid) mellem stater med forskellige systemer er et strategisk mål. Den fredelige sameksistens udelukker ikke, men forudsætter tværtimod beslutsom kamp imod den imperialistiske ideologi²¹), ligesom klassekampen på verdensbasis heller ikke bortelimineres. Som man kan formulere det, garanterer den fredelige sameksistens status quo for de socialistiske landvindinger, men ikke for modpartens og specielt ikke hvad angår udviklingslandene.

3) Muligheden af en fredelig, ja endog parlamentarisk, overgang til socialismen understreges. Det er tesen om de forskellige veje til socialismen. Et sådant afkald på revolutionære eventyr, som Isaac Deutscher²²) formulerer det, er den pris, Hrustjov er parat til at lade de kommunistiske partier betale for den fredelige sameksistens. Efter magtovertagelsen har fundet sted er imidlertid ifølge den sovjetiske opfattelse proletariats diktatur en grundlæggende betingelse for opbygningen af socialismen²³).

Understregningen af de forskellige veje til socialismen gav den italienske kommunistleder Togliatti baggrund for introduktionen i 1956 af polycentrismen, altså en understregning af, at monocentrismen – SUKP's hegemoni – var et overstået stadium. Dette begreb blev først i slutningen af 1960'erne opfattet som en regional gruppering af partier, bl. a. med det formål at opnå autonomi i forhold til Moskva²⁴).

Den generelle strategi, som blev udformet efter den 20. kongres, og som blev blåstemplet ved Moskvaerklæringen fra 1960, går ud på et bevidst valg af hovedfjenden og dermed etablering af den bredest mulige alliance mod denne fjende. Ligesom Cominterns 7. kongres i 1935 valgte fascismen som hovedfjenden, og dermed folkefronten som alliancemålet i kampen mod denne hovedfjende, således defineredes *monopolkapitalismen* som arbejderklassens og den revolutionære bevægelses hovedfjende i de udviklede kapitalistiske lande²⁵). Denne monopolkapitalisme og dens statsapparat danner *den statsmonopolistiske kapitalisme STAMOKAP*, og den bredest mulige alliance imod monopolisterne opstiller som strategisk kampmål *det antimonopolistiske demokrati*.

Et karakteristisk træk ved den statsmonopolistiske kapitalisme er ifølge Zagladin²⁶), at den magt som de parlamentariske institutioner og eventuelle delstatsorganer besidder, bliver formindsket, mens den magt, de udøvende orga-

20. Zagladin, op. cit., p. 176.

21. Zagladin, op. cit., p. 178.

22. Deutscher, op. cit., p. 68.

23. Zagladin, op. cit., p. 161.

24. McInnes, op. cit., p. 151.

25. Zagladin, op. cit., p. 38.

26. Zagladin, op. cit., p. 131.

nerä som kontrolleres af monopolkapitalen besidder, bliver øget. Denne, vist nok korrekte, iagttagelse om forholdet mellem den lovgivende og den udøvende myndighed er anført, fordi den i sin konsekvens lægger op til en politik, der prioriterer deltagelse i regeringsmagten meget højt.

Hvad angår kommunistpartier i udviklingslandene, er den strategiske hovedlinje antiimperialistiske alliancer, nationale befrielsesbevægelser og efter kolonibefrielsen etableringen af en forenet nationaldemokratisk front med henblik på etableringen af en ikke-kapitalistisk vej til udvikling²⁷).

Hvad endeligt de socialistiske lande angår, så kan man som overordnet sovjetisk strategi fra slutningen af 1960'erne tale om Bresjnev-doktrinen om de socialistiske landes begrænsede suverænitet. Eksistensen af denne doktrin benægtes fra sovjetisk side, ganske ligesom Jaltaaftalens opdeling af Europa i interessesfærer fra februar 1945 benægtes²⁸). Om de socialistiske landes suverænitet siger Zagladin imidlertid²⁹) i en fortolkning af den internationale kommunistkonferences dokument fra 1969, at det blev understreget, under hensyn til begivenhederne i Ungarn i 1956 og i Tjekkoslovakiet i 1968, at socialismens triumf kun kan betragtes som sikret i kraft af det internationale samarbejde mellem de socialistiske landes broderpartier, og konsolideret af de socialistiske staters politiske og forsvarsmæssige magt.

SUKP's politik, som den formuleres fra den 20. kongres og derefter, er en fastholdelse af en centralistisk partistruktur uden fri meningsbrydning og af partiets absolutte magtmonopol i navn af proletariatets diktatur, selvom dette begreb ikke bruges til vinduespynt. Over for de socialistiske lande er den samlende kraft om fornødent tilstedeværelsen af sovjetisk militær magt. Over for USA og den kapitalistiske verden er det et hovedmål at undgå en verdenskrig og at sikre en fredelig sameksistens, som imidlertid hverken indebærer opgivelse af antiimperialisme eller international klassekamp. Hvad angår endelig kommunistpartierne i de kapitalistiske lande, så afbindes de fra den russiske vej til socialismen som den eneste mulige, og de henvises til at kæmpe imod den statsmonopolistiske kapitalisme og for det antimonopolistiske demokrati.

3. *De internationale kommunistkonferencer*

Efter Komintern og senere Kominform, som jo kun omfattede de statsbærende kommunistpartier samt de to store europæiske (PCI og PCF – det italienske og det franske parti) har der ikke på partiplan været en permanent organisation til varetægelse af de multilaterale partiforbindelser under SUKP's ledelse.

Efter 1956 har der været afholdt 3 verdenskonferencer af kommunistiske partier i Moskva i 1957, 1960 og 1969. Opsplitningen af den kommunistiske

27. Zagladin, op. cit., p. 282.

28. McInnes, op. cit., p. 184.

29. Zagladin, op. cit., p. 66.

verdensbevægelse har medført, at det ikke siden har været muligt at samle en verdenskonference til fastlæggelse af en fælles strategi.

Der har ligeledes været afholdt regionale konferencer af kommunistiske partier, således i Europa i Karlovy Vary i 1967 og i Berlin 1976. Det er imidlertid tvivlsomt, om autonomisterne blandt de kommunistiske partier, som har udtalt sig imod sådanne konferencer, vil deltage i flere sådanne.

På rent vesteuropæisk plan har der udover den generelle konference i Bruxelles i 1974 været afholdt adskillige emnekonferencer uden vedtagelse af egentlige dokumenter, deklarationer eller communiqués.

Såvel konferencernes deltagerkreds som deres dokumenters indhold og tilblivelsesproces afspejler stadier i verdenskommunismens udvikling.

3.1 *Moskvadeklarationen fra november 1957³⁰⁾*

Mødet i november 1957 mellem repræsentanter for 12 regerende kommunistpartier var ifølge Isaac Deutscher³¹⁾ en i hast improviseret og tentativ affære.

Mødet vedtog såvel et fredsmanifest som en deklaration. Mødet bekræftede og videreudviklede de konklusioner, som SUKP's 20. kongres havde fastlagt med hensyn til undgåeligheden af verdenskrig, fredelig sameksistens mellem stater med forskelligt socialt system samt spørgsmålet om fredelige og ikke-fredelige former for overgang til socialismen³²⁾. Desuden karakteriserede deklarationen revisionismen som hovedfaren for de kommunistiske partier. Ifølge realkommentarer i Deutschers artikelsamling³³⁾ angreb Mao den russiske fortolkning af den fredelige sameksistens på 1957-mødet. Gilles Martinet siger om samme konference³⁴⁾, at Mao angreb jugoslavernes revisionisme og pånødede Hrustjov karakteristik af den amerikanske imperialisme som »en fjende af alle verdens folk«.

Man kan sige, at Moskvadeklarationen var et forsøg på en kinesisk-sovjetisk fællesfortolkning af den 20. kongres's resultater.

3.2 *Moskvaerklæringen fra november 1960³⁵⁾*

Den sino-sovjetiske konflikt var blevet optrappet i 1959/60, og de russiske teknikere var blevet trukket tilbage i august 1960. I et sidste forsøg på at overvinde splittelsen i den internationale kommunistiske bevægelse blev der holdt en 3 ugers konference i Moskva af 81 kommunistiske partier. Konferencen som var omhyggeligt forberedt resulterede i Moskvaerklæringen. Konferencen var ifølge Deutscher³⁶⁾ meget langt fra en Kominformparade, men tværtimod var det stedet for at forsvare og forklare SUKP's politik over for alvorlig kritik

30. *Moskvadeklarationen*, november 1957. Trykt i *Peking-Moskva*, op. cit., p. 125.

31. Deutscher, op. cit., p. 215.

32. Zagladin, op. cit., p. 59.

33. Deutscher, op. cit., p. 139.

34. Martinet, op. cit., p. 141.

35. *Moskvaerklæringen*, november 1960. Trykt i *Peking-Moskva*, op. cit., p. 135.

36. Deutscher, op. cit., p. 215.

ikke kun fra Kinas kommunister. Hoveddivergenserne med kineserne gik på, om verdenskrig var uundgåelig, atomkrigstruslens karakter, om hvor aktiv eller passiv en fredelig sameksistens skal være, samt om den antiimperialistiske kamp skal underordnes afspændingspolitikken. Russernes syn var, at den internationale klassekamps hovedform måtte blive den økonomiske kappestrid mellem USA og Sovjet.

Moskvaerklæringen er et kompromis mellem de to antagonisters standpunkter, idet retten og pligten til antiimperialistisk kamp blev understreget, og de jugoslaviske revisionister og opportunister blev fordømt ved navn.

Moskvaerklæringen tog stilling til det vestlige økonomisk opsving ved introduktionen af den førnævnte STAMOKAP-teori, som dels reducerer statens indflydelse og dels lader proletariatet over for kapitalisterne glide i baggrunden til fordel for en front, hvor det er hele folket over for nogle ganske få monopolister³⁷). Det ligger i øvrigt uden for den her behandlede problemstilling om verdenskommunismens udvikling nærmere at gå ind i det, McInnes³⁸) har kaldt kommunisternes byzantinske skænderier om klassebegreber.

Moskvaerklæringen formåede imidlertid lige så lidt som deklarationen 3 år før at slå bro over den sino-sovjetiske konflikt.

3.3 Den internationale konference af kommunistiske partier Moskva 1969³⁹)
Konferencen, der blev holdt i juni 1969, knap trekvart år efter invasionen i Tjekkoslaviet, var den første internationale konference, efter Bresnev i 1964 havde styrtet Hrustjov. Det var tillige en mønstring af den Moskvatro del af den kommunistiske verdensbevægelse. Kinas kommunister og forskellige tilhængerpartier deltog lige så lidt som jugoslaverne i konferencen, som talte 75 deltagende partier.

Konferencens hoveddokument gav udtryk for en opvurdering af den socialistiske lejrs styrke og betydning i forhold til 1960-erklæringen, ligesom kapitalismens almene krise og betydningen af den forenede antimonopolistiske front blev fremhævet tillige med udviklingslandenes muligheder for at slå ind på en ikke-kapitalistisk udvikling. Desuden blev den proletariske internationalisme understreget på en måde som russerne kunne fortolke som en støtte til Brejsnevdoctrinen, jfr. side 256. Fordømmelsen af Kina skete i de taler og beretninger til konferencen, som partilederne fremkom med⁴⁰).

1969-konferencen blev holdt på et kritisk tidspunkt for Moskva kort efter Tjekkoslaviet-invasionen. Det var en russisk sejr, at den kunne holdes, men en eksplicit godkendelse af invasionen og en klar fordømmelse af Kina kunne russerne ikke få med.

37. McInnes, op. cit., p. 162.

38. McInnes, op. cit., p. 58.

39. »Den internationale konference af kommunistiske partier Moskva 1969«, Tiden 1971.

40. Zagladin, op. cit., p. 62.

3.4 Berlinkonferencen for europæiske kommunistpartier juni 1976⁴¹⁾

Det kan diskuteres, om Berlinkonferencen mellem 29 europæiske kommunistpartier var en demonstration af enighed i den europæiske kommunistiske bevægelse eller en sejr for de autonomistisk orienterede partier.

SUKP kan betragte det som en sejr, at man overhovedet kunne samle konferencen – det var 9 år siden man havde mødtes sidst i Karlovy Vary i 1967 – og jugoslaverne var med for første gang i en snes år.

Den følgende gennemgang af Berlinkonferencens dokument er baseret på en artikel af Heinz Timmermann i Europa-Archiv 10. okt. 1976⁴²⁾.

Timmermann betegner dokumentet som et kompromis mellem traditionalister og autonomister. Selve konferencens afholdelse var en indrømmelse til SUKP, som på den anden side ikke gav væsentlige koncessioner, bortset fra at en lang række ting ikke blev nævnt. Som repræsentanter for de spanske kommunister har udtalt⁴³⁾, var russerne oprindeligt mødt op med et meget længere udkast. Nu var det forkortet til en fjerdedel, men det var blevet fire gange så godt.

SUKP havde på forhånd måttet acceptere koncensusprincippet og at angreb på Kina eller andre broderpartier var udelukket, ligesom der ikke måtte nævnes noget om indkaldelse af en 4. verdenskonference.

Desuden måtte russerne give afkald på en indskrænkende fortolkning af Helsinkidokumentets »kurv 3« – aftalen om samarbejde, menneskelige kontakter, information og udvekslinger. De fik heller ikke begrebet den proletariske internationalisme med, for slet ikke at tale om proletariats diktatur. Angreb på Nato og EF kom heller ikke med.

Begrebet 'marxismen-leninismen' var blevet lavet om til »på grundlag af Marx', Engels' og Lenins store ideer«. Det var ikke Sovjet, der spiller den afgørende rolle for fred og afspænding, men »De socialistiske lande spiller ... en fremragende rolle ved forebyggelsen af en ny verdenskrig ... og videreførelsen af afspændingspolitikken«. Hvor det tidligere først og fremmest var Sovjet og den socialistiske lejr, der spiller en fremragende rolle, var nu de alliancefrie staters bevægelse nævnt som »en af verdenspolitikens vigtigste faktorer« (det var til Jugoslavien) og de kapitalistiske landes arbejderklasse og andre kræfter udgør »en vigtig faktor«. Herefter er disse tre revolutionære hovedstrømme ligeværdige eller ligestillede.

Kritik af Sovjet blev ikke automatisk sat lig antikommunisme eller antisovjetisme. Man kunne kun strække sig til at gøre opmærksom på den militante antikommunismes skadevirkninger, idet det umiddelbart efter blev understreget, at ikke alle der indtager en kritisk holdning betragtes som antikommunist. Den internationale solidaritet blev nævnt i samme hak, som partiernes selvstændighed og ligeberettigelse blev understreget.

41. Dokument fra Europas kommunistiske konference 1976, Land og Folk 7/7 1976.

42. Timmermann 1976, op. cit., p. 599.

43. Mundtlig udtalelse fra repræsentanter for PCE i Paris til repræsentanter fra SF i efteråret 1976.

Det var kun et begrænset antal emner, der blev taget op, og konferencen fandt sted med et års forsinkelse i forhold til beslutningen på det konsultative møde i Warszawa i oktober 1974⁴⁴). Konferencen skulle holdes, bl. a. fordi russerne havde sat så megen prestige i, at det skulle ske. Til gengæld fik de ikke en understregning af Sovjets ledende ideologiske-politiske stilling. Sammenlignet med hvad russerne kunne få igennem af formuleringer i 1957, 1960 og 1969 i større fora, forekommer Berlindokumentet at være et klart udtryk for den fremadskridende regionalisering af den internationale kommunistiske bevægelse, hvilket en gennemgang af de taler der blev holdt på konferencen yderligere ville understrege.

4. *Den sino-sovjetiske konflikt*

Den sino-sovjetiske konflikt er den mest afgørende splittende faktor i den kommunistiske verdensbevægelse. I sig selv er denne konflikt afgørende, derved at den indebærer en krigsfare og splitter den antiimperialistiske front i verdensmålestok. Desuden har den sammen med Sovjets behov for import af vestlig teknologi til videreudvikling af den sovjetiske økonomi nødvendiggjort det enten mellem USA og Sovjet. Denne afspænding har igen sammen med verdenskrisen virket opløsende på den kolde krigs stivnede politiske fronter i Europa – hvorved også en række af de vesteuropæiske kommunister er kommet i skred. Det der betegnes som eurokommunismen.

Selve konflikten mellem Mao og Hrustjov lå latent siden den 20. kongres. Den blev optrappet i september 1959, efter at Sovjet udsendte en almen beklagelse af en kinesisk-indisk grænseepisode (hvor Sovjet altså ikke bakkede Kina op) samt Camp David-samtalerne mellem Hrustjov og Eisenhower⁴⁵). Derefter fulgte i april 1960 et længere teoretisk værk fra kinesisk side »Længe leve leninismen«, hvor fjendtligheden over for imperialismen blev understreget påny, og hvor det standpunkt blev udtrykt, at efter en atomkrig ville verdens folk opbygge socialismen på resterne af den døde imperialisme. Kineserne understregede Lenins udsagn om kapitalismens krigeriskhed.

Konflikten eskalerede. I august trak Hrustjov alle sovjetiske teknikere tilbage fra Kina, aftaler blev annulleret mellem de to lande. Kineserne deltog i Moskva-konferencen i november 1960. Det gav imidlertid kun en stakket frist. I løbet af 1962/63 skete det endelige og tilsyneladende permanente brud mellem de to partier (men ikke mellem de to stater).

Gilles Martinet fremfører⁴⁶), at bruddet kom på grund af, at »det store spring fremad« i 1959 viste sig at være en fiasko, samtidig med at kineserne militært

44. Milorad Popov: »Eurocommunism« and the pan-European conference, *The World Today*, oct. 1976, p. 387.

45. »Hvorfor opstod uoverensstemmelserne?« *Renmin Ribao* 27/2 1963 *Peking-Moskva*, op. cit., p. 109.

46. Martinet, op. cit., p. 142.

ikke havde vist sig i stand til at fravriste Chiang Kai-chek øen Quemoy. Denne kinesiske svækkelse benyttede Hrustjov til i forlængelse af 20. kongres at søge en udsoning med USA – altså en tilbagevenden til den kollektive sikkerheds fase umiddelbart efter anden verdenskrig, hvor Jaltaaftalens interessesfæreopdeling regulerede forholdene. Denne politik blev fra kinesisk side opfattet som »forrædderi«. Og afsløringen heraf blev et vigtig mål for kineserne.

I artiklen »Uoverensstemmelserne mellem kammerat Togliatti og os« fra december 1962⁴⁷) gennemgås en række af de uoverensstemmelser, der markerede bruddet mellem det kinesiske parti og SUKP.

I spørgsmålet om *krig og fred* understreger kineserne, at hvis imperialisterne vil kaste verden ud i en ny verdenskrig vil det uundgåeligt ende med imperialismens ødelæggelse og socialismens sejr.

Vedrørende *kerne våben og kerner krig* fremhæver de, at en af imperialisterne iværksat kerner krig kun vil resultere i imperialismens udslettelse og bestemt ikke i menneskehedens udslettelse. Det bliver betonet, at »imperialismens og alle reaktionære er papirtigre« og at »atombomben er en papirtiger«. Med hensyn til *fredelig sameksistens*, siges det, at oprettelsen af fredelig sameksistens kun kan opnås gennem kamp, og at kammerat Togliatti »og andre« i virkeligheden erstatter klassekamp med *klassem samarbejde i verdensmålestok*.

Med hensyn til holdningen til proletarisk revolution og proletariatets diktatur fastholder kineserne en ren leninistisk opfattelse.

5. Eurokommunismen

De vesteuropæiske kommunistpartier er meget forskellige, hvad angår relativ størrelse, tradition, politik og indflydelse. I det nordlige Europa, bortset fra Finland, har socialdemokratiet traditionelt næsten monopol på arbejdervælgerne, mens i Latineuropa og specielt Italien og Frankrig kommunistpartierne står langt stærkere.

Politisk har udviklingen i de seneste år ført med sig, at en række af Middelhavspartierne, det italienske PCI, det franske PCF, det spanske PCE samt det græske (interiør) har ret sammenfaldende holdninger til spørgsmål som overgangen til socialisme, de borgerlige frihedsrettigheder m.v.

Neil McInnes fremfører i sin bog »The Communist Parties of Western Europe«⁴⁸), at bortset fra den formelle og statiske struktur (den demokratiske centralisme osv.) består et vestligt kommunistparti dynamisk af den stabile ligevægt mellem tre forskellige kræfter: Sovjetmagt, det lokale parti-bureaukrati og kommunistiske arbejdere. Hver af disse kræfter er ifølge McInnes i sig selv komplekse og med indre konflikter. Hver afhænger af de andre to, hvadenten

47. »Uoverensstemmelserne mellem kammerat Togliatti og os«, op. cit., p. 19.

48. McInnes, op. cit., p. 140.

det er for magt, stemmer, repræsentation, legitimitet, penge eller inspiration. Disse kræfters skiftende relationer forklarer de vestlige partiers udvikling.

Sovjetmagten er den eneste faktor, som mange antikommunister anerkender. For dem handler kommunistpartierne som marionetter efter Moskvas ordre. Men Moskvas interesser kan ofte være uklare, og dets muligheder for at gennemtvinge dem begrænset.

Den anden magt, det lokale bureaukrati, er også opdelt. Det er ganske vist forenet i sin tilknytning til den leninistiske partimaskine, fra hvilken det først har udviklet sig for forholdsvis nyligt, da de vestlige partier, som McInnes udtrykker det, modnedes fra revolutionære sekter til nationale institutioner. Det har også baser udenfor maskinen i kommunalråd, parlamentariske forsamlinger, faglige organisationer, erhvervsforetagender eller frontorganisationer drevet af partiet.

Den tredje magt består af den restgruppe af arbejderklassen, der er dybt følelsesmæssigt forbundet med myten om bolshevikkernes revolution. Det er en minoritet af de vestlige arbejdere. Det er endog en minoritet af kommunistpartiernes stemmer og medlemmer. Men den leverer stemmer, penge og indflydelse, som det lokale bureaukrati har brug for for at overleve, ligesom det udgør en væsentlig legitimerende faktor for den sovjetiske herskende klasse. Som McInnes formulerer det, denne klasse udøver et asiatisk, moderniseret diktatur over Sovjetunionen i en vestlig proletarisk ideologisk navn, så derfor har den et vitalt behov for ideologisk støtte fra et genuint proletariat, som udgør en potentiel revolutionær minoritet i den vestlige kapitalisme.

Hvis denne minoritet unddrog de kommunistpartier som Moskva bakker op sin støtte, så ville den sovjetiske herskende klasse stå over for en yderst risikabel legitimitetskrise. På samme tid ville de lokale partibureaukratier konstatere, at støtten fra Moskva var blevet et fatalt passiv – i det øjeblik arbejderne tabte troen på Sovjetutopien, ville det lokale parti blot være et Sovjetagentur.

Den sino-sovjetiske strid svækkede Sovjetmagten og de lokale partiledelser så en mulighed for at opnå en uafhængighed af Moskva, som kunne føre dem nærmere magten i deres eget land. Men denne distancering fra Sovjet skulle ske, uden at støtten fra de stalinistiske arbejdere smuldrede.

Begrebet eurokommunisme, blev for nogle år siden introduceret af italienske journalister i en ret neutral forstand, og er siden slået an som begreb, selv om SUKP og traditionalisterne ikke bryder sig om det. Den danske kommunist Ib Nørlund tager skarpt afstand fra udtrykket – han finder det direkte upassende at hæfte betegnelsen »euro« på kommunismen⁴⁹).

Europakommunismen er med den italienske kommunistleder Berlinguer's formulering, en sammenfaldende vurdering hos visse kommunistiske partier af problemerne omkring demokrati og socialisme⁵⁰).

49. Ib Nørlund: »En uadskillelig del af kampen for socialisme« Land og Folk 5/4 1977.

50. Berlinguer efter Niels Gottlieb Larsen: »... efter Madridmødet I«, Minavisen 19/3 1977.

Niels Gottlieb Larsen sammenfatter sin opfattelse af eurokommunismen i syv principper, som han mener den består af⁵¹):

1) *Krisen i de kapitalistiske lande er dyb og omfattende og dens konsekvenser er vidtrækkende.* Det er en dyb, strukturel krise, som berører omfattende dele af samfundslivet. Dens konsekvenser kan true demokratiet, når gruppers hævdvundne rettigheder forsvinder.

2) *Den demokratiske vej til socialismen.* Reformen mod socialismen forudsætter et stort flertals frie beslutning. Parlamentsvalg og brede folkelige kampe går hånd i hånd.

3) *Socialisme er frihed og gennemført demokrati.* Også når socialismen er nået, skal alle frihedsrettighederne bevares, et ægte flerpartisystem med demokratisk vekslen mellem flertal og mindretal skal bevares.

4) *De brede alliancer.* Vejen til dybtgående reformer går over det bredeste samarbejde mellem alle klasser, lag og sociale kræfter, der trues af monopolerne. Den samlede arbejderklasse må bekræfte sin evne til at spille en ledende rolle. Den nævnte bredde skal fastholdes også under socialismens opbygning.

5) *Det enkelte partis fulde selvstændighed.* Hvert parti udarbejder sin strategi i fuld uafhængighed. Ingen modeller udefra anerkendes. Relationerne mellem partierne skal være præget af respekt og ikke-indblanding. Denne respekt og solidaritet gælder også socialistiske og andre demokratiske kræfter.

6) *Pligten til gensidig kritik.* Ikke-indblandingen indebærer frihed og pligt til at bedømme andre partiers teoretiske og politiske standpunkter og andre begivenheder.

7) *Den vesteuropæiske dimension.* Et regionalt vesteuropæisk samarbejde er en betingelse for fremskridt mod socialismen, både for at kunne stille op over for den økonomiske integration og for at demokratisere det samarbejde der eksisterer.

Efter Gottlieb Larsens opfattelse⁵²) er der i alt 8 kommunistpartier, der har bekendt sig til disse principper. Det drejer sig om det italienske, det spanske, det franske, det belgiske, det engelske, det svenske, det finske og det japanske. Af disse partier har de fem inden for de sidste par år undertegnet tosidede fælleserklæringer med hinanden i skiftende kombinationer – de fem er: det italienske, det franske, det spanske, det engelske og det japanske. (Eurokommunismen er et politisk begreb om holdningen til demokrati og socialisme, derfor kan det godt omfatte Japans kommunister).

Det er gennem disse tosidede og flersidede fælleserklæringer, at de førnævnte 7 principper er blevet formuleret og dermed blevet en social og politisk realitet. Den vel nok væsentligste af disse fælleserklæringer er den mellem PCI og PCF fra 15. november 1975.

51. Niels Gottlieb Larsen: »... efter Madridmødet (2)«, Minavisen 26/3 1977.

52. Niels Gottlieb Larsen: »... efter Madridmødet (3)«, Minavisen 2/4 1977.

Det centrale forhold, der sikrer eurokommunismen et særpræg i forhold til andre socialistiske eller socialdemokratiske partier, der politisk også kunne gå ind for de nævnte 7 principper, er netop kommunistpartierne særlige karakter. Dels den helt eller delvis bevarede leninistiske partiopbygning. Dens den fortsatte nødvendighed af en balance mellem det stadig eksisterende særlige forhold til Sovjet, partiets egen besluttende ledelse og de utopiske arbejdere.

På den anden side kan netop regionaliseringen, her betegnet som eurokommunisme, fungere som en opvejning af Moskvas indflydelse, hvorved den nævnte balance sættes over styr. Det samme kan ske, fordi en integrationsproces, sådan som den de vestlige kommunistpartier fremadskridende er i gang med, har sin egen sneboldseffekt, som ikke bliver mindre af, at den politiske situation bliver mere labil, jo længere og hårdere den økonomiske krise bider sig fast.

Udspaltningen af den kommunistiske verdensbevægelse og tilpasningen af kommunistpartierne til de nationale vilkår er efter min opfattelse en irreversibel proces, hvis kritiske faser kommer, når de østeuropæiske partier kommer i skred.

Litteraturliste:

(Litteraturen omkring verdenskommunismens udvikling og specielt eurokommunismen er i voldsom vækst. Blandt de nedenfor anførte titler er også adskillige nye udgivelser, hvis synspunkter tidsmæssigt ikke har kunnet indarbejdes i artiklen)

- Carillo, Santiago: *Eurokommunisme og stat*, 1977.
 Claudin, Fernando: »The Communist Movement«, Penguin Book, 1975.
 Claudin, Fernando: »L'eurocommunisme«, Maspero 1977.
 Debray, Régis og Max Gallo: »Spanien efter Franco« – Santiago Carillo, Pax/Oslo 1974.
 Deutscher, Isaac: »Russia, China and the West 1953–1966«, Penguin Books 1970.
 Devlin, Kenin: »Communism in Europe« i »Problem of Communism«, Jan.-Feb. 1977.
 »Den internationale konference af kommunistiske partier Moskva 1969«, Tiden 1971.
 »The Italian Communists« – Bi-monthly Bulletin of the PCI, Rome.
 Martinet, Gilles: »De fem kommunismer«, København 1974.
 McInnes, Neil: »The Communist Parties of Western Europe«, Oxford University Press, 1975.
 McInnes, Neil: »The Communist Parties of Western Europe«, Oxford University Press, 1975.
 Kriegel, Annie: »Un autre communisme?«, Hachette 1977.
 »Den store polemik Peking-Moskva I«, Futura 1975.
 »A Study of Soviet Foreign Policy« Autochairman: I. D. Ovsyany, Moscow 1975.
 Timmermann, Heinz: »Eurocommunism« i »The World Today« Oct. 1977.
 »The World Communist Movement« Ed.: V. V. Zagladin, Moscow 1973.